

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 kwietnia 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	<i>SSA Barbara Górczanowska (spr.)</i>
Sędziowie:	SSA Teresa Rak SSA Zbigniew Ducki
Protokolant:	st.sekr.sądowy Katarzyna Wilczura

po rozpoznaniu w dniu 17 kwietnia 2013 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa (...) BANK (...) Spółki Akcyjnej w W.

przeciwko (...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w K.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną

na skutek apelacji obu stron

od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Gospodarczego w Krakowie

z dnia 5 kwietnia 2012 r. sygn. akt IX GC 487/10

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu- Sądowi Gospodarczemu w Krakowie do ponownego rozpoznania

i orzeczenia o kosztach postępowania apelacyjnego.

UZASADNIENIE

wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 17 kwietnia 2013 r.

Powód (...) Bank (...) S.A. – domagał się uznania za bezskuteczną czynności prawnej - umowy przewłaszczenia 27.535.079 akcji serii (...) o numerach od nr 1 do 2.670.000 i od nr 2.850.557 do 2.906.112 oraz serii (...) o numerach od nr 3.000.001 do nr 9.000.000 i od oz 9.872.501 do nr 13.000.000 oraz serii (...) od nr 13.000.001 do nr 15.787.503 i od nr 17.105.481 do nr 30.000.000 w spółce (...) S.A. z siedzibą w M. wpisanej do Rejestru Przedsiębiorców KRS prowadzonego przez Sąd Rejonowy Gdańsk-Północ w Gdańsku, pod numerem KRS (...), o wartości nominalnej każdej akcji 1,00 zł, zawartej w dniu 25.02.2008 r. pomiędzy M. N. zamieszkałym w S., ul. (...), PESEL (...) a stroną pozwaną - (...) sp. z o.o. z siedzibą w K. wpisaną do Rejestru Przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego prowadzonego przez Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie XI Wydział Gospodarczy pod numerem KRS (...).

Uzasadniając roszczenie strona powodowa podawała, że przysługuje jej w stosunku do dłużnika M. N. wierzytelność w kwocie 34.059.610,53zł, wynikająca z Umowy Kredytowej Nr (...) z dnia 03 marca 2008 r., zmienionej Aneksem Nr (...) z dnia 25 marca 2008r. oraz Aneksem Nr (...) z dnia 16 kwietnia 2008r. zawartej z M. N., określonej Bankowym Tytułem Egzekucyjnym Nr (...) z dnia 25 listopada 2008 r., któremu postanowieniem z dnia 02 grudnia 2008 r. Sąd Rejonowy w Sopocie nadał klauzulę wykonalności w sprawie sygn. akt: I Co 1112/08. Egzekucja w stosunku do dłużnika, prowadzona przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym dla Warszawy Pragi- Południe pod sygn. KM 2273/08, okazała się bezskuteczna, jako że do dnia wniesienia pozwu wyegzekwowano od dłużnika zaledwie kwotę 5.065,66 zł, zaś realizując prawa wynikające z zabezpieczeń ustanowionych przez dłużnika w umowie kredytowej powodowy Bank odzyskał około 20% całej wierzytelności. Kwestionowana umowa przewłaszczenia pozbawiła powodowy Bank możliwości zaspokojenia, a strony tej umowy działały ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Jako podstawę prawną powództwa powód wskazywał przepis art. 527 k.c.

Strona pozwana (...) sp. z o.o. z siedzibą w K. wniosła o oddalenie powództwa zarzucając, iż w sprawie mógłby mieć ewentualnie zastosowanie przepis art. 530 k.c., dotyczący wierzytelności przyszłych, jednakże przesłanki bezskuteczności przedmiotowej umowy (w szczególności zamiar dłużnika pokrzywdzenia wierzyciela oraz wiedza o tym pozwanego) nie zostały przez powodowy Bank wykazane.

Wyrokiem z dnia 5 kwietnia 2012r. Sąd Okręgowy w Krakowie Wydział IX Sąd Gospodarczy ustalił, że umowa zawarta w formie pisemnej w dniu 25 lutego 2008 r. nazwana umową o zobowiązaniu do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia akcji jest nieważna oraz zasądził od strony pozwanej na rzecz strony powodowej koszty procesu w kwocie 107.217 zł.

Postanowieniem z dnia 22 listopada 2012 r., sygn. akt I ACz 1756/12 Sąd Apelacyjny w Krakowie - Wydział I Cywilny zmieniając postanowienie Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 14 maja 2012 r., sygn. akt IX Gc 487/10 na skutek zażalenia strony powodowej, sprostował pkt. I wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie i w miejsce dotychczasowej jego treści nadał mu brzmienie: „ustala, że umowa zawarta w dniu 25 lutego 2008 r. w formie pisemnej pomiędzy M. N. a spółką (...) Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w K. (KRS (...)), określona przez Strony jako „Umowa zobowiązująca do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia akcji” dotycząca przeniesienia na (...) Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w K. 27.535.079 akcji w spółce (...) Spółka Akcyjna w M. (KRS (...)) jest nieważna.”

Według Sądu pierwszej instancji skarga, z jaką wystąpił Bank na podstawie art. 527 k.c. jest realizowana w formie powództwa z art. 189 k.p.c. zmierzającego do ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z zaskarżonej czynności, a w konsekwencji do ustalenia bezskuteczności rozporządzenia akcjami. Sąd wskazał, że ocena prawna stron nie ma znaczenia w procesie, dlatego sprecyzowanie przez powoda żądania jako stwierdzenia bezskuteczności względnej umowy z 25 lutego 2008 r., wynikające z poglądu, że do dokonania czynności w sposób ważny doszło, nie mogło wiązać sądu. Sąd Okręgowy stwierdził, że rzeczywiste w rozumieniu art. 187 §1 pkt. 1 i 2 k.p.c. i wiążące sąd żądanie, wyznaczające również zakres istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności, do wyjaśnienia których sąd powinien dążyć z urzędu (art. 212 zd. 1, 227 i 236 k.p.c.), to roszczenie procesowe o wydanie wyroku wyrażającego ocenę prawną, czy strona pozwana w następstwie zdarzeń jakie zostały potwierdzone dokumentem z 25 lutego 2008 r. nabyła z majątku M. N. 25 535 079 akcji imiennych (...) S.A. Mając na względzie treść art. 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd w procesie rozpoznaje stosunki w zakresie regulowanym prawem cywilnym, Sąd przy ustalaniu istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności, uznał za konieczne pominięcie ustawy prawo bankowe stanowiącą akt administracyjny, w szczególności zwracając uwagę, iż użyte w prawie bankowym określenia „umowa kredytowa” i „przewłaszczenie na zabezpieczenie”, polegające na zabezpieczeniu wierzytelności w drodze przeniesienia przez dłużnika do czasu spłaty kredytu własności rzeczy ruchomej lub papierów wartościowych, nie odpowiadają pojęciom prawa cywilnego. Zarówno „umowa kredytowa”, jak i „przewłaszczenie na zabezpieczenie” mogą wywołać skutek prawny tylko w takich granicach, w jakich prawidłowo złożone oświadczenia woli zawierają treść określoną przez bezwzględnie i względnie obowiązujące przepisy prawa cywilnego, czyli przez przepisy normujące naturę stosunku,

przepisy dopuszczające dodatkowe postanowienia i dodatkowe umowy oraz postanowienia nieistotne (art. 56 i nast., art. 353¹ k.c.).

Zdaniem Sądu Okręgowego ustalenia, na podstawie których miałyby dojść do czasowego rozporządzenia własnością w rozumieniu prawa rzeczowego nie wywiera skutków bowiem takiej treści oświadczenia jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami regulującymi własność, ze swojej istoty nieograniczoną w czasie, są z mocy art. 58 k.c. nieważne. Sąd wziął natomiast pod uwagę, że pojęcie własności w obrocie pomiędzy przedsiębiorcami, a także w przepisach administracyjnych i finansowych, występuje na ogół w znaczeniu ekonomicznym, jako uprawnienie do korzystania i władania przedmiotami jak właściciel. Dopuszczalną przez prawo cywilne umową dodatkową do istniejącego stosunku prawnego, realizującą cel „przewłaszczenia na zabezpieczenie”, jest uregulowane w art. 364 k.c. danie wierzycielowi zabezpieczenia, przy czym przedmiot i sposób tego zabezpieczenia może być uzgodniony swobodnie w ramach ustaw. Powyższe oznacza dopuszczalność czasowego przeniesienia uprawnień jako własności w rozumieniu ekonomicznym, a w rozumieniu prawa cywilnego uprawnień właścicielskich stanowiących treść nieograniczonego prawa rzeczowego.

Kierując się wymienionymi normami Sąd pierwszej instancji przedstawił następujące okoliczności faktyczne, uznane za istotne dla rozstrzygnięcia sprawy: Sąd podał, że nieuczestniczący w sporze M. N., kontrolujący spółkę z o.o. (...) i właściciel 27 535 079 akcji imiennych (...) S.A., od końca 2007 roku do 2 marca 2008 roku prowadził z powodowym Bankiem negocjacje w sprawie udzielenia kredytu na podwyższenie kapitału i wyemitowanie kolejnej serii akcji (...) S.A. Negocjacje zakończyły się podpisaniem w dniu 3 marca 2008 r. umowy, na mocy której Bank zobowiązał się w celu umożliwienia M. N. realizacji zamierzonego przedsięwzięcia do tymczasowego pokrycia ze swoich środków w formie bezgotówkowej związanych z tym przedsięwzięciem kosztów, za wynagrodzeniem nazwanym odsetkami, opłatami i prowizjami. Okoliczność, że świadczenie powoda polegało na działaniu umożliwiającym kontrahentowi realizację celu ekonomicznego, zdaniem Sądu Okręgowego oznacza, że umowa określana w prawie bankowym jako kredyt stanowi umowę o świadczenie usług nienazwanych, do jakiej mają odpowiednie zastosowanie przepisy o zleceniu (art. 750 k.c.). Z powyższego wynika z kolei, że zwrot równowartości kredytu nie jest świadczeniem wzajemnym, lecz zobowiązaniem z art. 742 k.c.

Sąd Okręgowy podał, że ze względu na znaczną wartość kredytu strony uzgodniły różnorodne formy zabezpieczenia wierzytelności powoda, między innymi przez ustanowienie zastawu rejestrowego na będących w posiadaniu pozwanej (...) spółki z o.o. akcjach na okaziciela spółki (...). W celu uczynienia zadość temu zobowiązaniu kredytobiorca i pozwana spółka sporządziły w dniu 25 lutego 2008 r. dokument nazwany umową zobowiązującą do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia akcji. W świetle treści tego dokumentu oraz zeznań świadków strona pozwana zobowiązała się ustanowić zastaw rejestrowy na nie więcej niż 335 006 akcjach (...) S.A., a kredytobiorca do dania zabezpieczenia wierzytelności powstałej w przypadku zrealizowania zastawu przez Bank. Zabezpieczenie miało polegać na czasowym przeniesieniu uprawnień udziałowych z 27 535 079 akcji imiennych (...) (...)

Sąd wyraził pogląd, że czynność z 25 lutego 2008 r. odpowiada naturze umowy o świadczenie usługi nienazwanej, która umożliwiła kredytobiorcy uzyskanie kredytu. Pozwana spółka miała w związku z tym, na podstawie art. 742 k.c., prawo do otrzymania zabezpieczenia wierzytelności na pokrycie szkody wynikającej z zaspokojenia zastawnika. Zgodnie z brzmieniem § 4 pkt 7 umowy w takiej sytuacji miało jednak dojść do rozliczenia kontraktu (art. 740 k.c.) przez zbycie takiej ilości akcji (...) (...), aby uzyskana z tego tytułu cena zaspokoiła roszczenia pozwanej Spółki, a prawa z pozostałych akcji miały być zwrotnie przeniesione na kredytobiorcę. Tymczasem, pomimo tego, że na podstawie umowy z 25 lutego 2008 r. nie mogło w sposób ważny dojść do przeniesienia własności akcji w rozumieniu prawa rzeczowego, w dniu 4 marca 2008 r. ujawniono na liście (...) (...) jako akcjonariusza legitymującego się 27 535 079 akcjami imiennymi stroną pozwaną. Zarówno pozwana Spółka, jak i kredytobiorca M. N., od czasu tej transakcji uchylają się od ujawnienia informacji na temat akcji imiennych (...) (...).

Za bezsporne Sąd pierwszej instancji uznał, że pomimo zaspokojenia się przez powodowy Bank w 2008 r. z akcji objętych zastawem rejestrowym, nie doszło dotychczas do rozliczenia umowy z 25 lutego 2008 r., chociaż świadek M. N. wartość udzielonego przez siebie zabezpieczenia szacował jako dwukrotność wartości akcji (...). W

ocenie Sądu Okręgowego w ten sposób, pomimo zgodności z ustawą treści umowy objętej powództwem, wskutek przekroczenia praw z niej wynikających, doszło w sposób sprzeczny z ustawą do rozporządzenia przez kredytobiorcę istotnym składnikiem jego majątku, jaki miał służyć pokryciu długu względem Banku. Według Sądu takie działanie było zamierzone już na etapie zawierania umowy, za czym przemawia nie tylko niezgodne z rzeczywistym stanem ujawnienie pozwanej spółki na liście akcjonariuszy imiennych (...)O.i uchylenie się obydwu podmiotów od rozliczenia kontraktu, ale również wobec ścisłych relacji majątkowych pomiędzy pozwanym (...) a M. N. i brak racjonalnej przesłanki udzielenia zabezpieczenia, jakie ze swojej istoty zabezpiecza interesy takiego wierzyciela, który nie ma dostępu do bieżących informacji o mieniu dłużnika. Podając za podstawę art. 83 § 1 k.c. Sąd pierwszej instancji ustalił, że umowa zawarta w formie pisemnej w dniu 25 lutego 2008 r., nazwana umową zobowiązującą do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia akcji, jest nieważna wskutek wady pozorności.

Na koniec Sąd Okręgowy stwierdził, że powyższe rozstrzygnięcie pomimo koniecznej, bo wynikającej z konstytucyjnej zasady stosowania prawa przez sąd, modyfikacji w stosunku do brzmienia pism strony powodowej, jest zgodne z żądaniem pozwu.

Apelacje od wyroku Sądu Okręgowego wniosły obie strony.

Strona powodowa (...) BANK (...) S.A. z siedzibą w W. zaskarżyła wyrok w części, tj. w punkcie I zarzucając mu:

1. Naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 321 § 1 k.p.c. poprzez jego niezastosowanie, polegające na ustaleniu w zaskarżonym Wyroku, że zaskarżona umowa zawarta w formie pisemnej w dniu 25 lutego 2008 r. nazwana umową o zobowiązaniu do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia akcji jest nieważna, podczas gdy przedmiotem żądania pozwu było uznanie umowy zobowiązującej do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia 27.535.079 akcji imiennych w spółce (...) S.A. w M. zawartej pomiędzy M. N. a Pozwanym za bezskuteczną względem Powoda w ramach przepisów art. 527 i nast. k.c. Powyższe naruszenie przepisów postępowania miało niewątpliwie wpływ na rozstrzygnięcie, albowiem doprowadziło do wydania wyroku co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem.
2. Nierozpoznanie istoty sprawy poprzez zaniechanie przez Sąd I instancji badania przesłanek skargi pauliańskiej (art. 527 i nast. K.c.) jako podstawy prawnej zgłoszonego przez Powoda żądania.
3. Naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 328 § 2 k.p.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie, polegające na zaniechaniu wskazania w pisemnym uzasadnieniu zaskarżonego Wyroku faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej a także zaniechaniu klarownego (jasnego) wyjaśnienia podstawy prawnej Wyroku z przytoczeniem przepisów prawa, w szczególności w zakresie przyjętej przez Sąd nieważności Umowy Przewłaszczenia wskutek jej pozorności.
4. Naruszenie przepisów postępowania tj. art.325 k.p.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie, polegające na odwołaniu się w sentencji wyroku z dnia 5 kwietnia 2012 r. do „umowy zawartej w formie pisemnej w dniu 25 lutego 2008 r nazwanej umową o zobowiązaniu do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia akcji z pominięciem oznaczenia stron umowy uznanej przez Sąd za nieważną - (...) Sp. z o.o. w K. (KRS (...)) - oraz jej przedmiotu przeniesienia na rzecz (...) Sp. z o.o. w K. 27.535.079 (dwadzieścia siedem milionów pięćset trzydzieści pięć tysięcy siedemdziesiąt dziewięć) akcji spółce (...) Spółka Akcyjna w M. (KRS (...))
5. Naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 527 k.c. w zw. z art. 189 k.p.c. poprzez ich nieprawidłową wykładnię prowadzącą do przyjęcia przez Sąd pierwszej instancji że „skarga, z jaką wystąpił Bank na podstawie art. 527 k.c. jest realizowana w formie powództwa z art. 189 k.p.c. zmierzającego do ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z zaskarżonej czynności, a w konsekwencji do ustalenia bezskuteczności rozporządzenia akcjami”, podczas gdy żądanie oparte na art. 527 k.c. i art. 189 k.p.c. wykluczają się wzajemnie, albowiem zmierzają do wywołania odmiennych skutków.

6. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 353 k.c. poprzez błędną wykładnię, prowadzącą do przyjęcia, że na podstawie Umowy Przewłaszczenia nie mogło w sposób ważny dojść do przeniesienia własności akcji w rozumieniu prawa rzeczowego, podczas gdy konstrukcja umów przewłaszczenia na zabezpieczenie, w szczególności w odniesieniu do rzeczy ruchomych i praw majątkowych, jest dopuszczalna w ramach zasady swobody umów.

7. Naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 527 k.c., 528 k.c., 530 k.c. i 531 k.c., poprzez ich niezastosowanie podczas gdy podstawę prawną sformułowanego w Pozwie żądania uznania Urnowy Przewłaszczenia za bezskuteczną wobec Powoda były przepisy tzw. skargi pauliańskiej (art. 527 i n. k.c.). Zaniechanie badania żądania pozwu i spełnienia przesłanek wynikających z art. 527 i n. k.c. skutkowało nierozpoznanie istoty sprawy przez Sąd Okręgowy.

8. Naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 233 § 1 k.p.c. prowadzące do sprzeczności ustaleń Sądu I instancji z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego skutkujące błędnym ustaleniem przez Sąd Okręgowy, że celem zawarcia Umowy Przewłaszczenia było uczynienie zadość obowiązkowi M. N. do ustanowienia zabezpieczenia wymaganego przez Powoda w związku z udzielonym kredytem, podczas gdy rzeczywistym celem, w jakim została zawarta Umowa Przewłaszczenia w dniu 25 lutego 2008 r. było pokrzywdzenie Powoda sprowadzające się do doprowadzenia przez M. N. do takiego stanu, w którym M. N. nie mógł wykonać obowiązków wynikających z Umowy Kredytowej, w tym spłacić zaciągniętego u Powoda kredytu oraz zbycie głównego składnika majątku Dłużnika skutkujące udaremieniem egzekucji.

Wskazując na powyższe zarzuty powód wnosił o zmianę w zaskarżonej części Wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie, Wydział IX Gospodarczy poprzez uwzględnienie powództwa w całości, tj. uznanie za bezskuteczną wobec (...) Bank (...) S.A. w W. Umowy zobowiązującej do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia 27.535.079 (dwadzieścia siedem milionów pięćset trzydzieści pięć tysięcy siedemdziesiąt dziewięć) akcji serii (...) o numerach od nr 1 do 2.670.000 i od nr 2.850.557 do 2.906.112 oraz serii (...) o numerach od nr 3.000.001 do nr 9.000.000 i od nr 9.872.501 do nr 13.000.000 oraz serii (...) od nr 13.000.001 do nr 15.787.503 i od nr 17.105.481 do nr 30.000.000 w spółce (...) S.A. z siedzibą w M. wpisanej do Rejestru Przedsiębiorców KRS prowadzonego przez Sąd Rejonowy Gdańsk-Północ w Gdańsku, pod numerem KRS (...), o wartości nominalnej każdej akcji 1,00 zł, zawartej w dniu 25.02.2008 r. pomiędzy M. N. zamieszkałym w S., ul. (...), PESEL (...) a Pozwaną - (...) sp. z o.o. z siedzibą w K. wpisaną do Rejestru Przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego prowadzonego przez Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie XI Wydział Gospodarczy pod numerem KRS (...) - w stosunku do wierzytelności Powoda w kwocie 34.059.610,53zł (trzydzieści cztery miliony pięćdziesiąt dziewięć tysięcy sześćset dziewięć złotych 53/100), wynikającej z Umowy Kredytowej Nr (...) z dnia 03 marca 2008 r., zmienionej Anekssem Nr (...) z dnia 25 marca 2008r. oraz Anekssem Nr (...) z dnia 16 kwietnia 2008r. zawartej z M. N., określonej Bankowym Tytułem Egzekucyjnym Nr (...) z dnia 25 listopada 2008 r., któremu postanowieniem z dnia 02 grudnia 2008 r. Sąd Rejonowy w Sopocie nadał klauzulę wykonalności w sprawie sygn. akt: I Co 1112/08, oraz o zasądzenie od Pozwanego na rzecz Powoda zwrotu kosztów postępowania za II instancję, w tym zwrotu kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych w wysokości 6-krotności stawki minimalnej określonej przepisami Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28.09.2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie z uwagi na zwiększony nakład pracy pełnomocnika oraz znaczne przyczynienie się pełnomocnika do wyjaśnienia sprawy. Ewentualnie powód wnosił o uchylenie zaskarżonego Wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie, Wydział IX Gospodarczy zaskarżonej części i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania wraz z pozostawieniem Sądowi I instancji rozstrzygnięcia o kosztach instancji odwoławczej.

Pozwany (...) Spółka z o.o. z siedzibą w K. zaskarżył wyrok Sądu Okręgowego w całości i zarzucił mu:

1. Naruszenie art. 195 § 2 k.p.c. w zw. z art. 72 § 2 k.p.c. w zw. z art. 479¹ § 1 k.p.c. i art. 479⁴ § 2 k.p.c. w zw. z art. 321 k.p.c. skutkujące nieważnością postępowania w rozumieniu art. 379 pkt. 5 k.p.c. Naruszenie to powstało na skutek orzekania przez Sąd I instancji o nieważności umowy zawartej przez M. N. z (...) Sp. z o.o. z siedzibą w K. w dniu 25 lutego 2008 roku pn. „Umowa zobowiązująca do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia akcji” (dalej: (...)) w odrębnym postępowaniu gospodarczym (art. 479¹ k.p.c.) i niewezwania na zasadzie art. 195

§ 2 k.p.c. M. N. — strony umowy, której nieważność stwierdził Sąd I instancji — do udziału w postępowaniu w charakterze pozwanego i w konsekwencji pozbawienia go możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt. 5 k.p.c.). Sąd I Instancji uczynił tak na skutek przyjęcia, że Strona powodowa dochodziła — w trybie powództwa ustalającego — stwierdzenia nieważności Umowy Przewłaszczenia, zamiast powództwa o ubezskuteczenie tej umowy (art. 527 k.c.). Przyjmując taką konstrukcję żądania pozwu Sąd nie zauważył jednak, że prowadzenie postępowania o stwierdzenie nieważności czynności prawnej wymaga wezwania do udziału w sprawie, jako współuczestników koniecznych i jednolitych, wszystkich stron tejże umowy, co było in concreto możliwe z uwagi na to, że w stosunku do M. N. Sąd nie był związany postanowieniami art. 479⁴ § 2 k.p.c. i miał tak prawo, jak i obowiązek, wezwać go na zasadzie art. 195 § 2 k.p.c. do udziału w sprawie; udział M. N. w charakterze pozwanego był konieczny w przypadku przyjęcia wskazanej konstrukcji żądania pozwu, gdyż wyrok zapadły w takim postępowaniu musi dotyczyć wszystkich stron nieważnej umowy (art. 72 § 2 k.p.c.). Brak wezwania M. N. do udziału w sprawie spowodował zaś, że bez swej winy został on pozbawiony możliwości obrony swych praw.

Z ostrożności procesowej na wypadek uznania przez Sąd Apelacyjny, że w sprawie nie zachodzi nieważność postępowania przed Sądem I instancji, powód zarzucił:

2. Naruszenie przepisów postępowania, które miało wpływ na wynik sprawy, a to:

a) Artykułu 321 k.p.c. w zw. z art. 189 k.p.c. w zw. z art. 58 i art. 83 k.c. oraz art. 531 k.c. w zw. z art. 527 oraz art. 530 k.c. oraz art. 479⁴ § 2 k.p.c. (kwalifikowane jako naruszenie przepisów postępowania z uwagi na wiodący zarzut naruszenia art. 321 k.p.c.). Naruszenie powołanych przepisów miało miejsce na skutek ustalenia przez Sąd I instancji nieważności Umowy Przewłaszczenia na podstawie art. 189 k.p.c. w zw. z art. 58 i/lub 83 k.c., podczas gdy roszczenie procesowe o takiej treści nie było wyartykułowane w żądaniu pozwu a Strona powodowa domagała się ukształtowania stosunku prawnego wynikającego z Umowy Przewłaszczenia w ramach tzw. skargi pauliańskiej (art. 527 i nast. k.c.). Powyższe uchybienie miało istotny i bezpośredni wpływ na wynik sprawy, ponieważ Sąd I instancji orzekał o roszczeniach procesowych niezgłoszonych przez Stronę powodową i w konsekwencji stwierdził nieważność Umowy Przewłaszczenia pomimo, że nie mógł tego uczynić z uwagi na brak stosownego żądania. Skutkiem naruszenia powołanych wyżej przepisów było to, że Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy, nie wypowiadając się o roszczeniu Strony powodowej i prowadząc postępowanie pod kątem zupełnie innego roszczenia, aniżeli dochodzone przez Stronę powodową. Sąd I instancji ustalił bowiem nieważność umowy (art. 58 k.c. w zw. z art. 83 k.c.), podczas gdy prawidłowo powinien był orzekać o bezskuteczności względnej umowy (art. 527 k.c. i nast.). Spowodowało to, że przyjęte ustalenia i poczynione przez Sąd I instancji oceny są zupełnie nieadekwatne z punktu widzenia przepisów prawa materialnego, które winny mieć zastosowanie dla osądzenia powództwa o uznanie Umowy Przewłaszczenia za bezskuteczną, zaś Wyrok w ogóle nie odnosi się do materialnych przesłanek roszczenia Strony powodowej oraz materialnych zarzutów podniesionych przez Stronę pozwaną.

b) Artykułu 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c. polegające na błędnej konstrukcji uzasadnienia Wyroku, w którym nie da się wyróżnić podstawy faktycznej rozstrzygnięcia. W efekcie opisanego naruszenia nie wiadomo, na jakich dowodach oparł się Sąd I instancji oraz jakie okoliczności faktyczne stanowiły podstawę ustaleń Sądu I Instancji, a także które z nich stanowiły podstawę dla zastosowania prawa materialnego. Dodatkowo, w uzasadnieniu Wyroku nie została przedstawiona ocena prawna, która zadecydowała o ustaleniu nieważności Umowy Przewłaszczenia z powołaniem się na pozornie czynności prawnej. Bezpośrednim skutkiem naruszenia powołanych przepisów jest to, że Wyrok uchyla się zupełnie od kontroli instancyjnej, co jest równoznaczne z naruszeniem przepisów postępowania mającym wpływ na treść rozstrzygnięcia; naruszenie to świadczy również o tym, że ustalenia poczynione przez Sąd I instancji są zupełnie dowolne, gdyż nie poddają się kontroli w ramach reguł wyznaczających swobodną ocenę dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.). Opisane wyżej naruszenia przepisów procedury oraz ich skutki prawne przemawiają za uwzględnieniem wniosku o uchylenie Wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do rozpoznania. Danie wyrazu niewadliwym ustaleniom faktycznym dopiero w uzasadnieniu wyroku Sądu II instancji skutkowałoby naruszeniem prawa Strony pozwanej do rozpoznania sprawy w ramach dwuinstancyjnego postępowania, naruszając tym samym art. 78 i 176 Konstytucji RP.

Z najdalej posuniętej ostrożności procesowej na wypadek przyjęcia, że w niniejszej sprawie istnieją podstawy do wydania wyroku reformatoryjnego zaskarżonemu Wyrokowi pozwany zarzucił:

3. Naruszenie prawa materialnego, tj.:

a) artykułu 189 k.p.c. w zw. z art. 527 k.c. i art. 530 k.c. poprzez błędną wykładnię przepisów, w myśli której skarga pauliańska o ubezskuteczenie czynności prawnej oparta jest na konstrukcji powództwa ustalającego nieważność czynności prawnej i w efekcie tego pozwala Sądowi na orzeczenie nieważności czynności prawnej, choćby nawet powód wystąpił z powództwem stwierdzenie bezskuteczności względnej. Ocena taka została wyrażona przez Sąd I instancji pomimo, że roszczenie o uznanie czynności za bezskuteczną wobec powoda (skarga pauliańska) jest konstrukcyjnie odmiennym roszczeniem od roszczenia ustalającego (art. 189 k.p.c.), albowiem jest ona żądaniem wydania wyroku konstytucyjnego, tworzącego nowy stan prawny, nie zaś wyroku deklaratoryjnego stwierdzającego tylko istnienie nieważności, która powstaje *ex lege* i dla swego istnienia nie wymaga orzeczenia Sądu. Przyjęta przez Sąd I instancji wadliwa wykładnia powołanych przepisów prawa materialnego skutkowałą również i tym, że Sąd I Instancji zupełnie pominął zasady stosowania art. 189 k.p.c. co do przesłanek pozwalających na uwzględnienie powództwa o ustalenie nieważności czynności prawnej, albowiem nie zajął się kwestią przysługiwania Stronie powodowej interesu prawnego w takim właśnie ukształtowaniu Wyroku. Błąd, jakiego dopuścił się Sąd I instancji, zaważył na rozstrzygnięciu, ponieważ pozwalał Sądowi na ustalenie nieważności Umowy Przewłaszczenia pomimo, że Umowa Przewłaszczenia miała być poddana ocenie prawnej pod kątem jej ubezskuteczenia. Ponadto, przyjęte przez Sąd I instancji wadliwe rozumienie powołanych przepisów skutkowałą błędnym kierunkiem rozstrzygnięcia jako, że Sąd I instancji zamiast oddalić powództwo o uznanie czynności za bezskuteczną, co powinno być konsekwencją ustalenia bezwzględnej nieważności zaskarżonej czynności (gdyby przesłanki takiej nieważności zostały spełnione, a niewątpliwie nie były), uwzględnił je (na co wskazuje rozstrzygnięcie o kosztach procesu), choć równocześnie nie ustalił, aby zaszły przesłanki ubezskuteczenia zaskarżonej czynności prawnej, a w rzeczywistości uwzględnił inne powództwo, to mianowicie, które nie zostało wniesione.

b) Artykułu 353¹ k.c. w zw. z art. 140 k.c. i art. 58 k.c. poprzez błędną wykładnię powołanych przepisów polegającą na takim rozumieniu przez Sąd I instancji ich treści i celu, że sprzeczne z istotą prawa własności i w konsekwencji naruszające zasadę swobody umów, a przez to nieważne, są umowy nienazwane powszechnie określane jako „przewłaszczenie na zabezpieczenie”, gdyż zawierają postanowienia dotyczące przeniesienia prawa własności pod warunkiem rozwiązującym lub zobowiązanie do „zwrotnego” przeniesienia własności pod warunkiem zawieszającym. Naruszenie powołanych przepisów jest oczywiste, albowiem, że prawidłowa i powszechnie akceptowana wykładnia art. 353¹ k.c. oraz przepisów wyznaczających granice i konstrukcje prawa własności (art. 140 k.c.) prowadzi do wniosku, że zasada swobody umów, jak i istota prawa własności, dopuszcza zawieranie nienazwanych umów zabezpieczających, których elementem jest przeniesienie prawa własności pod warunkiem rozwiązującym albo zobowiązanie do „zwrotnego” przeniesienia prawa własności pod warunkiem zawieszającym. Nietrafność poglądu prawnego Sądu Okręgowego jest tym bardziej wyrazista, że w orzecnictwie i w nauce prawa podnoszone były wątpliwości co do dopuszczalności przewłaszczenia na zabezpieczenie nieruchomości (a to z uwagi na brzmienie art. 157 § 1 k.c.), nigdy natomiast nie kwestionowano dopuszczalności tej formy zabezpieczenia poprzez przewłaszczenie innych przedmiotów majątkowych (w tej sprawie — akcji). Naruszenie powołanych przepisów miało bezpośredni wpływ na treść Wyroku, albowiem Sąd I Instancji wadliwie przyjął niedopuszczalność Umowy Przewłaszczenia, jako umowy należącej do kategorii umów przewłaszczenia na zabezpieczenie i z tej przyczyny stwierdził jej nieważność.

c) Artykułu 83 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. i 58 k.c. polegające na błędnej wykładni wspomnianych przepisów, w myśl której nieważność czynności prawnej powstała ze względu na sprzeczność treści tej czynności z ustawą (tu: rzekoma niedopuszczalność umów przewłaszczenia na zabezpieczenie — art. 58 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c.) może równocześnie stanowić podstawę do stwierdzenia, że umowa taka ma charakter pozorny. Ocena taka, przyjęta przez Sąd I instancji jest chybiona, gdyż prawidłowa wykładnia powołanych przepisów jednoznacznie wskazuje, że wada oświadczenia woli w postaci pozorności nie polega na niedopuszczalności dokonywania czynności prawnych określonego rodzaju

lecz na niezgodności wewnętrznego aktu woli strony czynności prawnej oraz przejawu na zewnątrz tego aktu woli (art. 83 k.c.). Powołane i opisane wyżej naruszenie przepisów prawa materialnego miało bezpośredni wpływ na treść orzeczenia Sądu I instancji, albowiem pozwoliło ustalić Sądowi pozorność a w konsekwencji — nieważność Umowy Przewłaszczenia z uwagi na niedopuszczalność umów przewłaszczenia na zabezpieczenie.

4. Naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 233 § 1 k.p.c. skutkujące sprzecznością ustaleń poczynionych przez Sąd z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego i w efekcie błędnym ustaleniem przez Sąd I instancji, że: a) M. N. oraz Strona pozwana od czasu zawarcia Umowy Przewłaszczenia uchylają się od ujawnienia informacji na temat 25.535.079 przewłaszczonych Umową Przewłaszczenia akcji spółki (...) S.A., podczas gdy taka okoliczność nigdy nie była badana przez Sąd Okręgowy, a ponadto informacje te są jawne i powszechnie dostępne, a Strona pozwana nie dysponuje żadnymi bardziej szczegółowymi informacjami dotyczącymi tych Akcji, bowiem jeszcze przed rozpoczęciem niniejszego postępowania przeniosła własność Akcji (...) (...) na rzecz spółki (...) S.A. z siedzibą w G., co od początku było wiadomym zarówno Stronie powodowej, jak i Sądowi I instancji;

b) Pana M. N. oraz spółkę (...) Sp. z o.o. w K. (tj. Stronę pozwaną) łączyły ściśle relacje majątkowe, co miało wyłączać istnienie racjonalnej przesłanki udzielenia przez Pana M. N. zabezpieczenia Stronie pozwanej przy zawieraniu Umowy Przewłaszczenia, podczas gdy Dłużnik i Strona pozwana stanowią dwa odrębne - w znaczeniu prawnym gospodarczym - podmioty dysponujące całkowicie odrębnymi majątkami oraz interesami gospodarczymi;

c) zamiarem Pana M. N. przy zawieraniu Umowy Przewłaszczenia miało być dokonanie w sposób sprzeczny z ustawą rozporządzenia istotnym składnikiem jego majątku, jaki miał służyć pokryciu długu względem Strony powodowej, podczas gdy celem zawarcia tej Umowy było zapewnienie Bankowi żądanego przezeń zabezpieczenia udzielonego M. N. kredytu na akcjach spółki (...) S.A., czyli wykonanie zobowiązania z Umowy Kredytu;

Na zasadzie art. 381 k.p.c. pozwany wnosił o dopuszczenie i przeprowadzenie następujących dowodów:

- Dowodu z Postanowienia Sądu Okręgowego w Gdańsku III Wydział Cywilny Odwoławczy z dnia 2 lutego 2012 roku wydanego w sprawie o umorzenie utraconych dokumentów z wniosku (...) Bank (...) S.A. przy udziale (...) S.A. oraz M. N. toczącego się do sygn. akt III Ca 963/11, na mocy którego prawomocnie orzeczono o obowiązku wydania nowego dokumentu — odcinka zbiorowego inkorporującego prawa z akcji imiennych spółki (...) S.A. serii (...) o numerach pd. 30.000.001 do 31.478.260 przez wystawcę — (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w M. na rzecz uprawnionego — Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym dla Warszawy Woli w Warszawie P. B., w terminie 7 dni od dnia uprawomocnienia się postanowienia, dowód powyższy jest wnioskowany na okoliczność, że: (i) M. N. jest uprawnionym z akcji imiennych spółki (...) Spółka Akcyjna serii (...) o numerach pd. 30.000.001 do 31.478.260 (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w M. (dalej: „Akcje (...) serii (...)”) (ii) Akcje (...) zostały zajęte na rzecz Strony powodowej i zostały wydane komornikowi prowadzącemu egzekucję na wniosek Strony powodowej (...) Bank (...) S.A. w W., przez co Bank jest zaspokojony jako wierzyciel. Dowód ten nie jest spóźniony w rozumieniu art. 381 k.p.c. w zw. z art. 479⁽⁽¹⁴⁾⁾ § 2 k.p.c., ponieważ nie mógł być powołany na wcześniejszym etapie postępowania. Strona pozwana weszła bowiem w posiadanie kopii wspomnianego Postanowienia dopiero na etapie postępowania międzyinstancyjnego.

- Dowód z dokumentu - pozwu złożonego przez Stronę powodową w sprawie przeciwko Spółce (...) S.A. toczącej się przed Sądem Okręgowym w Gdańsku do sygn. akt IX GC 624/11 przeciwko (...) S.A. Powyższy pozew nie został jeszcze doręczony spółce (...) S.A. i Strona pozwana wie jedynie o istnieniu tego dokumentu, w związku z czym na zasadzie art. 248 k.p.c. wносиła o zobowiązanie Strony powodowej do przedstawienia w tutejszym Sądzie odpisu pozwu złożonego w Sądzie Okręgowym w Gdańsku, do sygn. akt IX GC 624/11 na okoliczność, że: M. N. przysługuje zajęta przez Stronę powodową wierzytelność w kwocie 32.706.588,55 złotych, której Strona powodowa dochodzi w postępowaniu o zapłatę toczącym się przeciwko spółce (...) Spółka Akcyjna w M. w Sądzie Okręgowym w Gdańsku, sygn. akt IX GC 624/11. Dowody te nie są spóźnione w rozumieniu art. 381 k.p.c. w zw. z art. 479⁽⁽¹⁴⁾⁾ § 2 k.p.c., ponieważ nie mogły zostać powołane na wcześniejszym etapie postępowania. Strona pozwana weszła bowiem w posiadanie powołanych dokumentów dopiero na etapie postępowania międzyinstancyjnego.

Wskazując na powyższe pozwany wnosił o uchylenie zaskarżonego Wyroku w całości, zniesienie w całości postępowania toczącego się przed Sądem I instancji i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania wraz z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach procesu za obie instancje, w tym kosztach zastępstwa procesowego (zarzut nieważności postępowania); ewentualnie na wypadek nieuwzględnienia zarzutu nieważności postępowania, pozwany wnosił o uchylenie zaskarżonego Wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania wraz z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach procesu za obie instancje, w tym kosztach zastępstwa procesowego (zarzuty naruszenia prawa procesowego oraz nierozpoznania istoty sprawy) ewentualnie, na wypadek nieuwzględnienia wniosku o wydanie orzeczenie kasatoryjne, o zmianę zaskarżonego Wyroku w całości poprzez oddalenie w całości powództwa oraz zasądzenie kosztów procesu od Strony powodowej na rzecz Strony pozwanej za obie instancje, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm prawem przepisanych w maksymalnej dopuszczalnej wysokości.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Obie apelacje są uzasadnione jako, że wyrok Sądu Okręgowego nie może się ostać.

W pierwszej kolejności należy odnieść się do najdalej idącego zarzutu nieważności postępowania (art. 379 pkt 5 k.p.c.), podniesionego przez stronę pozwaną, która wiąże go z naruszeniem art. 195 § 2 k.p.c. w zw. z art. 72 § 2 k.p.c. w zw. z art. 479¹ § 1 k.p.c. i art. 479⁴ § 2 k.p.c. w zw. z art. 321 k.p.c. Zdaniem apelującego naruszenie to powstało na skutek orzekania przez Sąd pierwszej instancji o nieważności umowy zawartej przez M. N. z pozwanym (...) Sp. z o.o. z siedzibą w K. w dniu 25 lutego 2008 roku pn. „Umowa zobowiązująca do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia akcji” w odrębnym postępowaniu gospodarczym (art. 479¹ k.p.c.) i niewzwania na zasadzie art. 195 § 2 k.p.c. M. N. - strony umowy, której nieważność stwierdził Sąd I instancji - do udziału w postępowaniu w charakterze pozwanego i w konsekwencji pozbawienia go możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt. 5 k.p.c.). Jest to stanowisko błędne. Przede wszystkim należy podkreślić, że art. 379 pkt 5) k.p.c. odnosi się do strony procesu, bowiem przyjmuje się, iż pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw polega na tym, że z powodu wadliwych czynności procesowych sądu lub strony przeciwnej nie mogła ona brać i nie brała udziału nie tylko w toku całego postępowania, ale także w jego istotnej części, przy czym chodzi o całkowite faktyczne pozbawienie możliwości obrony (postanowienie SN z dnia 28 listopada 2002 r., II CKN 399/01, Lex nr 19607). M. N. nie był stroną procesu, w związku tym do nieuczestniczenia przez niego w postępowaniu przepis art. 379 pkt 5) k.p.c. nie odnosi się.

Ponadto należy przypomnieć, iż współuczestnictwo konieczne, na które powołuje się strona pozwana, może wynikać albo z istoty spornego stosunku prawnego, albo tylko z przepisu ustawy. Ustalenie, czy uczestnictwo innych podmiotów jest uczestnictwem koniecznym, należy do sądu, który tę kwestię bada z urzędu, a w razie stwierdzenia, że nie zostały wskazane wszystkie podmioty, których udział w sprawie jest konieczny, stosuje art. 195 k.p.c. Istotnie, w sprawie dotyczącej ustalenia nieważności czynności prawnej, konieczne jest współuczestnictwo wszystkich stron tej czynności. Jednakże brak któregokolwiek ze współuczestników koniecznych w procesie stanowi brak legitymacji procesowej łącznej, co pociąga za sobą określone skutki materialnoprawne w postaci oddalenia powództwa (zob. postanowienie SN z dnia 8 stycznia 1966 r., II CZ 119/65, OSPiKA 1968, z. 9, poz. 197 i wyrok SN z dnia 10 czerwca 1997 r., II CKN 326/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 183). Brak ten nie czyni postępowania nieważnym.

Nieważności postępowania nie spowodowało także rozpoznanie niniejszej sprawy w postępowaniu gospodarczym. Zgodnie z art. 479¹ § 1 k.p.c. przepisy o postępowaniu w sprawach gospodarczych stosuje się w sprawach ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami, w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, a strony niniejszego postępowania jako spółki prawa handlowego niewątpliwie są przedsiębiorcami zajmującymi się działalnością gospodarczą. Status M. N., który nie jest stroną niniejszego postępowania sądowego, nie ma tu żadnego znaczenia.

Uzasadniony jest natomiast podniesiony przez obie strony apelujące zarzut naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. Zgodnie z obowiązującą w postępowaniu cywilnym zasadą dyspozytywności, zgodnie z którą to powód decyduje nie tylko

o wszczęciu postępowania, ale także o zakresie rozstrzygnięcia sprawy, w świetle przywołanego przepisu, przy wyrokowaniu sąd nie może orzekać co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem powoda, ani zasądzić ponad żądanie. Niedopuszczalność wyrokowania co do przedmiotu nieobjętego żądaniem oznacza niemożność objęcia rozstrzygnięciem innych roszczeń niż przedstawione przez powoda, chociażby z okoliczności sprawy wynikało, że takie inne roszczenie mu przysługuje.

Powód formułując w pozwie żądanie jest obowiązany przytoczyć okoliczności faktyczne, z których to żądanie wywodzi (art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c.), natomiast nie ma obowiązku przytoczenia podstawy prawnej dochodzonego roszczenia. W związku z tym przyjmuje się co do zasady, że dopuszczalne jest zasądzenie roszczenia wynikającego z faktów przytoczonych przez powoda na innej podstawie prawnej niż wskazana przez niego. W takim wypadku nie występuje wyjście poza granice żądania, wynikające z art. 321 § 1 k.p.c. (wyrok SN z dnia 15 kwietnia 2003 r., V CKN 115/01, Lex nr 407051; wyrok SN z dnia 25 kwietnia 2008 r., II CSK 613/07, Lex nr 420867).

Ma zatem rację Sąd pierwszej instancji twierdząc, że przepisy prawa materialnego wskazywane przez powoda jako podłoże jego żądań, nie wiążą sądu, do którego należy kwalifikacja prawna dochodzonego roszczenia. Jednakże nietrafnie Sąd ten przyjmuje, że skarga pauliańska, z jaką wystąpił powodowy Bank na podstawie art. 527 k.c. jest realizowana w formie powództwa z art. 189 k.p.c. „zmiierzającego do ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z zaskarżonej czynności, a w konsekwencji do ustalenia bezskuteczności rozporządzenia akcjami”. Strona powodowa domagała się bowiem ukształtowania stosunku prawnego wynikającego z Umowy Przewłaszczenia w ramach tzw. skargi pauliańskiej (art. 527 i nast. k.c.), której konstrukcja oparta jest na instytucji względnej bezskuteczności czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzyciela (wyrok SN z 5 czerwca 2002 r., II CKN 1336/00, lex nr 55083). Uwzględnienie tak sformułowanego żądania przez sąd, umożliwia wierzycielowi dochodzenie zaspokojenia od osoby trzeciej, będącej stroną czynności prawnej uznanej za bezskuteczną wobec skarżącego, z ograniczeniem do przedmiotów majątkowych, które wskutek zaskarżonej czynności wyszły z majątku dłużnika lub do niego nie weszły (podobna instytucja przewidziana jest w art. 59 k.c.). Orzeczenie o stwierdzeniu bezskuteczności czynności prawnej ze względu na konkretną wierzytelność ma charakter konstytutywny (podczas gdy orzeczenie ustalające nieważność umowy ma charakter deklaratoryjny) i kształtujący, wywołując skutki *ex tunc*, ale tylko wobec określonej osoby trzeciej, co oznacza, że umowa ta pozostaje ważna i nadal wywołuje zamierzone przez strony skutki prawne w takim zakresie, w jakim można to pogodzić z realizacją roszczeń tej osoby trzeciej (zob. M. Pyziak-Szafnicka, „Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika”, Warszawa 1995; Z. Radwański (w:) „System prawa prywatnego”, t. 2, s. 446 i n.; W. Czachórski, „Zobowiązania”, 2009, s. 384).

Powód nie zgłosił żądania ustalenia przez Sąd I instancji nieważności umowy przewłaszczenia na podstawie art. 189 k.p.c. i nie powoływał się na żadne przesłanki, które tę nieważność mogłyby spowodować. Sąd pierwszej instancji za podstawę rozstrzygnięcia podał przepis art. 83 § 1 k.c. stwierdzając, że umowa zawarta w formie pisemnej w dniu 25 lutego 2008 r., nazwana umową zobowiązującą do udzielenia zabezpieczenia wraz z umową przewłaszczenia akcji, jest nieważna wskutek wady pozorności. Jednakże pozornosc umowy jest elementem stanu faktycznego, którego w dodatku powód w uzasadnieniu żądania stwierdzenia bezskuteczności w stosunku do niego przedmiotowej czynności prawnej, nie formułował. Okoliczności faktyczne, które uzasadniają roszczenie oparte na konstrukcji skargi pauliańskiej, są zupełnie inne niż roszczenia o ustalenie nieważności umowy wskutek wady oświadczeń woli, zaś żądanie powództwa określa nie tylko jego przedmiot, lecz również jego podstawa faktyczna. W wyroku z dnia 18 marca 2005 r., II CK 556/04 (OSNC 2006, nr 2, poz. 38), Sąd Najwyższy przyjął, że oparcie wyroku na podstawie faktycznej niepowołanej przez powoda jest orzeczeniem ponad żądanie w rozumieniu art. 321 k.p.c. Sąd Apelacyjny w obecnym składzie stanowisko to podziela.

Należy wskazać, że związanie sądu granicami żądania nie dotyczy tylko takiego przypadku, gdy treść żądania sformułowana jest niewłaściwie, niewyraźnie lub nieprecyzyjnie, gdyż jeśli taki przypadek wystąpi, to sąd ma obowiązek odpowiednio żądanie zmodyfikować, jednakże wyłącznie zgodnie z wolą powoda i w ramach podstawy faktycznej powództwa. (wyrok SN z dnia 28 czerwca 2007 r., IV CSK 115/07, Lex nr 358817). Ustalenie nieważności czynności prawnej w sytuacji, gdy powód żądał stwierdzenia jej bezskuteczności w stosunku do niego w ramach skargi pauliańskiej oznacza niedopuszczalną ingerencję sądu w treść żądania, które jako odrębna instytucja prawna

przewidziane jest w przepisach art. 527 i nast. k.c. Warto tu przytoczyć wyrok z dnia 22 marca 2012 r., IV CSK 345/11 (lex nr 1168552), w którym Sąd Najwyższy stwierdził, że pomimo, iż „wskazana przez stronę podstawa prawna powództwa nie wiąże sądu, to jednak taka zmiana podstawy prawnej, która wymaga także zupełnie innego rozumienia okoliczności faktycznych stanowiących podstawę powództwa narusza art. 321 k.p.c. Sąd może bowiem sam określić podstawę prawną powództwa, ale tylko wtedy gdy nie wymaga to zmiany oceny okoliczności faktycznych, na których strona opiera swoje roszczenie”.

W świetle przedstawionych okoliczności Sąd Apelacyjny stwierdził, że Sąd pierwszej instancji nie wypowiedział się o roszczeniu strony powodowej i nie dokonując zbadania przesłanek składających się na tak sformułowane żądanie, a rozstrzygając o zupełnie innym roszczeniu, którego powód nie formułował, nie rozpoznał istoty sprawy. Z tych względów zaskarżony wyrok należało uchylić i przekazać sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, co orzeczono na podstawie art. 386 § 4 k.p.c.

Stosownie do treści art. 108 § 2 k.p.c. rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej pozostawiono Sądowi pierwszej instancji. .

Ref. sprawy

SSO E. T.